

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Lärares arbete och bemötande av elever med beteendeproblem

Johanna Hellberg och Emelie Torgerson

LAU370

Handledare: Jan-Åke Klasson

Examinator: Pia Williams

Rapportnummer: VT08-2611-045

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Lärares arbete och bemötande av elever med beteendeproblem

Författare: Johanna Hellberg och Emelie Torgerson

Termin och år: Vårterminen 2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Jan-Åke Klasson

Examinator: Pia Williams

Rapportnummer: VT08-2611-045

Nyckelord: Beteendeproblem; beteende; elever; bemötande; didaktiskt arbete; metoder; stämplingsteori

Sammanfattning:

Syfte

Syftet var att undersöka vad lärare menar är utmärkande för elever med beteendeproblem samt hur de bemöter och arbetar didaktiskt med dessa elever i skolan. Vidare var syftet att granska olika utarbetade metoder som läraren kan ta hjälp av i sitt arbete samt undersöka vad de tror det finns för orsaker till elevers beteendeproblem.

Problemformuleringar

- Vad menar lärare är utmärkande för beteendeproblem?
- Hur menar lärare att de på bästa sätt kan bemöta elever med beteendeproblem?
- Hur menar lärare att de kan vara ett stöd i det didaktiska arbetet för elever med beteendeproblem?
- Vad finns det för olika utarbetade metoder?
- Vad menar lärare att det kan finnas för orsaker till elevers beteendeproblem?

Metod och material

För att besvara våra problemformuleringar har vi inspirerats av fallstudien som forskningsansats. Vi har gjort kvalitativa intervjuer av verksamma lärare på en F-5 skola där vi har valt att spela in samtalen.

Resultat

Av våra resultat framkommer att det är oerhört viktigt att man som lärare är tydlig som person samt har en organiserad struktur för sina elever. Resultaten visar även att lärarna i vår undersökning inte använder sig av några vetenskapligt utarbetade metoder. Lärarna påtalar att orsaker till att elever har beteendeproblem kan ha att göra med biologiska orsaker samt sociala problem, dåliga lärare, föräldrarnas roll men även kemin i klassrummet mellan eleverna.

Betydelse för läraryrket

I vårt kommande yrke kommer vi dagligen att möta elever med olika typer av beteendeproblem. Att därför ha en kunskap inom ämnet samt att ha en förståelse för dessa elever ser vi som en viktig del i läraryrket. Det är också betydelsefullt att ha en insikt i hur man på ett medvetet och reflekterande sätt kan arbeta och bemöta elever med dessa problem.

Förord

Arbetet med denna uppsats anser vi har varit både givande och utvecklande för oss som blivande lärare. Vi har fått en större kunskap inom ämnet och har utvecklat en förståelse för elever med beteendeproblem. Det har även varit mycket intressant att fördjupa sig i hur lärare bemöter och arbetar med dessa elever.

Vi har inte haft några problem med att samarbeta och arbetsbördan har fördelats lika. Vi har haft lätt för att komma överens och samarbetet har därför fungerat bra.

Vi vill börja med att tacka vår handledare som varit ett stort stöd för oss under arbetets gång. Vi vill också tacka rektorn och de sex pedagoger som välkomnat oss till deras skola och låtit oss intervjua dem samt den lärare som ställde upp i vår pilotintervju.

Göteborg, maj 2008
Johanna Hellberg & Emelie Torgerson

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
SYFTE	5
PROBLEMFÖRMULERINGAR	5
LITTERATURGENOMGÅNG	6
BETEENDEPROBLEM I SKOLAN	6
<i>Begrepp och definitioner</i>	7
<i>Olika former av beteendeproblem</i>	8
Medicinska beteendediagnoser	9
ADHD	9
DAMP	10
<i>Orsaker och utveckling av beteendeproblem</i>	10
ÅTGÄRDSPROGRAM	11
KONKRET ARBETSSÄTT	12
ARBETSMETODER	12
<i>ART</i>	12
<i>Involveringspedagogik</i>	13
STÄMPLINGSTEORIN	14
EN SKOLA FÖR ALLA	14
METOD	16
METODVAL	16
URVAL	16
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	16
BEARBETNING AV DATA	17
ETISKA ASPEKTER	17
VALIDITET, RELIABILITET OCH GENERALISERBARHET.....	17
RESULTAT	19
BETEENDEPROBLEM I SKOLAN	19
<i>Diagnostiserade beteendeproblem</i>	19
LÄRARENS BEMÖTANDE AV ELEVER MED BETEENDEPROBLEM	20
LÄRARENS STÖD I DET DIDAKTISKA ARBETET	21
OLIKA METODER	22
ORSAKER TILL ELEVERS BETEENDEPROBLEM.....	23
HUVUDRESULTAT	23
DISKUSSION	24
METODDISKUSSION.....	24
BETEENDEPROBLEM I SKOLAN	24
<i>Diagnostiserade beteendeproblem</i>	25
LÄRARENS BEMÖTANDE AV ELEVER MED BETEENDEPROBLEM	25
LÄRARENS STÖD I DET DIDAKTISKA ARBETET	26
OLIKA METODER	27
ORSAKER TILL ELEVERS BETEENDEPROBLEM.....	27
RELEVANS FÖR LÄRARYRKET	28
FORTSATT FORSKNING	28
SLUTDISKUSSION	29
REFERENSLISTA	30
BILAGA 1	

Inledning

I vårt kommande yrke som lärare kommer vi dagligen att möta elever med olika personligheter och som alla är egna individer. Under vår verksamhetsförlagda utbildning har vi ofta mött elever med olika typer av beteendeproblem och vi har lagt märke till att många lärare har svårt att hantera situationer där eleverna uppvisar någon typ av problembeteende.¹ Lärarna vet inte hur de på bästa sätt skall agera för att vara ett stöd för eleverna i verksamheten och detta påverkar naturligtvis både lärare och elever. Det finns många elever som försöker få lärarnas uppmärksamhet på olika sätt, de vill bli sedda och använder därför olika strategier eller betar sig på olika sätt för att uppnå detta. Det finns också de elever som har koncentrationssvårigheter vilket till exempel kan visa sig genom att de har svårt att sitta still. När de då inte får lärarens uppmärksamhet resulterar detta ofta i konflikt med andra elever. Från lärare vi mött i den verksamhetsförlagda utbildningen har vi fått höra att många elever inte är diagnostiserade. Det är därför svårt att få resurserna att räcka till, då dessa ofta går till elever med diagnoser.

Läroplanen (Lpo 94, 1994/98) anger att ”varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter” (s 9). Detta måste också göras med hänsyn till varje enskild individ och utifrån dess förutsättningar, vilket åskådliggörs genom att ”undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov” (s 6). Vidare anges att ”en likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika./.../Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla” (s 6).

Vår avsikt med denna uppsats är att undersöka hur lärare kan arbeta och bemöta elever med olika beteendeproblem. I vårt kommande yrke kommer vi dagligen att möta elever med olika typer av beteendeproblem. Att därför ha en kunskap inom ämnet samt att ha en förståelse för dessa elever ser vi som en viktig del i läraryrket. I detta arbete kommer vi även att lätt beröra begreppen avvikelse och normalitet. Vi finner detta ämne väldigt intressant men har valt att inte fördjupa oss i det då vi anser att denna problematik inte är i linje med vår undersökning och vad vi avser att undersöka. Eftersom vi själva är blivande lärare kommer vi utgå från lärarens perspektiv. Att få en inblick i hur verksamma lärare arbetar ser vi som oerhört betydelsefullt. Vi kommer därför att besöka en F-5 skola och där göra intervjuer utifrån hur lärare arbetar och bemöter elever med beteendeproblem.

När vi skriver om beteendeproblem i vårt arbete menar vi ett beteende som hindrar lärande och undervisning, till exempel ut- eller inagerande beteende samt koncentrationssvårigheter. Med koncentrationssvårigheter menar vi att eleven har svårt för att sitta still men även att de stör på lektionerna och tappar fokus från skoluppgifter, vilket kan leda till ett hinder för deras lärande. Vi skriver vidare i arbetet om diagnostiserade beteendeproblem. Med detta menar vi ett beteendeproblem som blivit utredda och därmed fått en specifik diagnos. De diagnoser vi valt att fokusera på i detta arbete är DAMP och ADHD.

---

¹ Vi använder beteendeproblem och problembeteende synonymt för att få en variation i texten.

Syfte

Syftet är att undersöka vad lärare menar är utmärkande för elever med beteendeproblem samt hur de bemöter och arbetar didaktiskt med dessa elever i skolan. Vidare är syftet att granska olika utarbetade metoder som läraren kan ta hjälp av i sitt arbete samt undersöka vad lärarna tror det finns för orsaker till elevers beteendeproblem.

Problemformuleringar

- Vad menar lärare är utmärkande för beteendeproblem?
- Hur menar lärare att de på bästa sätt kan bemöta elever med beteendeproblem?
- Hur menar lärare att de kan vara ett stöd i det didaktiska arbetet för elever med beteendeproblem?
- Vad finns det för olika utarbetade metoder?
- Vad menar lärare att det kan finnas för orsaker till elevers beteendeproblem?

Litteraturgenomgång

Beteendeproblem i skolan

Att uppvisa ett beteendeproblem kan alla barn² göra oavsett ålder, kön, kognitiva förutsättningar, familjebakgrund, boende och skola. Ofta är ett beteendeproblem inget som man behöver oroa sig för, det är ett normalt beteende för alla barn. Att barn under olika perioder uppvisar ett negativt beteende eller inte uppför sig enligt vuxnas önskingar är inte något som man måste sätta in åtgärder för och heller inte något som kan betecknas som beteendeproblem. Däremot kan ett problembeteende vara en varningssignal som man skall vara observant på. ”Det gäller om problembeteendet är omfattande, om det förstärks och utvecklas över tid, hindrar barnets utveckling och/eller ställer till betydande besvär för och upplevs som kränkande av andra” (Nordahl, Sørli, Manger, Tveit, 2007, s 30).

I likhet med Nordahl m fl (2007) menar Ogden (2003, s 11) att beteendeproblem av olika slag kan visa sig på flera olika sätt. Det finns elever som skriker och gapar och skapar uppmärksamhet på det sättet. Det finns också de som fnissar, retas och har problem med koncentrationen. Vissa elever använder fula ord medan andra sitter tysta men åstadkommer inget på lektionerna. Från en vuxens perspektiv är det svårt att ha att göra med de elever som bråkar och inte lyssnar på tillsägelser. Många lärare blir också bekymrade över de elever som drar sig undan klassgemenskapen och sluter allt inom sig. Många av dessa barn som nämnts ovan har också problem med att skaffa sig vänner och att behålla dem. ”Goda kamrater visar förståelse och tar hänsyn till varandra, och vänlighet måste återgäldas. En vänskapsrelation innebär med andra ord ett utbytesförhållande, som båda parter får ut något av” (a.a. s 11). Vissa elever som har beteendeproblem använder sina kompisar för att skaffa sig det de själva vill ha och erbjuder ofta inte något tillbaka. Detta resulterar många gånger i att andra elever drar sig undan och inte vill skapa kontakt med de barn som har beteendeproblem. Ofta upplever även vuxna beteendeproblem på ett negativt sätt. Detta gör att man som lärare många gånger inte visar sympati och medkänsla utan istället uppkommer känslor som irritation och bekymmer (Ogden, 1991, s 19). I likhet med Ogden uppmärksammar även Klasson (1998, s 60), som refererar till Blyth och Miller som i sin tur refererar till John, att lärares bemötande med dessa elever många gånger ses som negativt. ”Young people with learning difficulties get help with their difficulties; those with emotional and behavioural difficulties get punished for theirs” (a.a. s 60).

Ogden (1991, s 20) menar att när det uppstår ett problem med en elev är det nästan alltid så att man anklagar eleven, men läraren och skolmiljön kan också vara orsaken till att ett beteendeproblem uppstår. Ogden (2003, s 12) menar även att många lärare anser att det svåraste i deras arbete är beteende- och disciplinproblem. Tillsammans med bristfällig studiemotivation är elevers beteende sannolikt den största utmaningen i dagens skola. Det är också därför som många skolor har infört beteendeproblemen på dagordningen. En del gör det på grund av att problemen håller på att bli för stora för dem att hantera, andra för att undvika att mindre problem skall växa och bli större.

---

² Vi använder barn och elev liktydigt i texten för att få en variation.

Begrepp och definitioner

För att beskriva beteendeproblem har många facktermer använts under årens lopp, till exempel anpassningssvårigheter, beteendestörningar och psykosociala problem. Några av begreppen syftar på hur elever beter sig i skolan, till exempel disciplinproblem och psykogena inlärningssvårigheter, medan andra framställer problemen som sociala och känslomässiga problem och svårigheter i ömsesidig påverkan med andra. Utöver dessa finns också ett antal diagnostiserade begrepp, till exempel hyperaktivitetsstörning, depressiv beteendestörning, trotsyndrom, antisocialt beteende, tidig relationsstörning, jagsvagheter osv. Dessa begrepp beskriver på olika men överlappande sätt barns och ungas problem relaterade till deras utveckling och sätt att fungera (Ogden, 2003, s 12-13).

Ogden (2003) hänvisar till Sørli och Nordahl som menar att det finns flera uppfattningar om hur problemen skall definieras och man kan också dela in benämningen beteendeproblem i ett antal undergrupper. ”En viktig skiljelinje går mellan allvarliga beteendeproblem som skolkl, fysiskt våld och mobbning å ena sidan och undervisningsstörande beteende, i form av frekventa men mer odramatiska beteendemanifestationer, å den andra sidan” (i a.a. s 13).

I skolan är beteendeproblem socialt definierade och med hänsyn till detta är det inte ett fenomen som förekommer oberoende av rådande sociala och kulturella normer. Utifrån vad varje skola och varje lärare uppfattar som problematiskt så ändras dessa normer över tid. Ogden (2003) beskriver beteendeproblem på följande sätt:

Beteendeproblem i skolan är elevbeteende som bryter mot skolans regler, normer och förväntningar. Beteendet hindrar undervisnings- och lärandeaktiviteter och därmed också elevernas lärande och utveckling. Det försvårar dessutom positiv interaktion med andra (s 14).

Definitionen ovan inkluderar både elever som hanterar tillvaron med konflikter samt de elever som ofta drar sig tillbaka och är inåtvända med sina problem. Det kan uppstå bekymmer och svårigheter med de elever som har beteendeproblem, ofta leder inte bara problemen till att undervisningen störs, utan elevernas utveckling och lärande blir också drabbad. Då konflikter ofta uppstår eller därför att elever blir socialt isolerade kan beteendeproblem även hindra positiv interaktion. Ett annat problem som förekommer i nästan alla skolklasser är att arbetsron blir lidande och att läraren får svårt att undervisa (a.a. s 14).

Nordahl m fl (2007) menar i likhet med Ogden (2003) att förståelsen av begreppet beteendeproblem kan variera en del och de ger några exempel på definitioner som kan illustrera detta. De börjar med att hänvisa till Bower som definierade beteendeproblem som ”bristande förmåga hos barn att etablera sociala relationer, att barnet uppvisar avvikande beteende och känslor i normala situationer, att barnet genomgående uppvisar nedstämdhet, samt tenderar att ha psykosomatiska besvär” (a.a. s 31). Nordahl m fl (2007) refererar till andra forskare som menar att beteendeproblem måste begripas som ett normativt och relativt fenomen där det främst handlar om hur vuxna uppfattar och förväntar sig ett godtagbart och normalt beteende i olika situationer och åldrar. De framhäver också att det oönskade beteendet måste utspela sig en längre tid för att det skall kunna klassas som beteendeproblem (s 31).

Ett flertal andra forskare talar för en tredje definition. De menar att ”beteendeproblem är ett resultat av ett stort ekosystem” (a.a. s 31). Med detta menas att man kan definiera beteendeproblem som ett misslyckande att förena individen och miljön. Det finns också en fjärde definition av beteendeproblem. Utifrån detta synsätt menar andra forskare att beteendeproblem innebär att barnet agerar och tolkar utifrån sitt eget liv. Med detta menas att beteenden som av

läraren uppfattas som problematiska eller avvikande ses av eleven ofta som rationellt eller avsiktligt (Nordahl m fl, 2007, s 32).

Olika former av beteendeproblem

Det vanligaste sättet att särskilja olika beteendeproblem från varandra, menar Nordahl m fl (2007, s 33), är att skilja mellan externaliserat (utagerande) beteende och internaliserat (inagerande) beteende. Flera undersökningar har visat att andelen internaliserade och externaliserade problembeteenden är ungefär lika stor. Det läggs ofta mer fokus på de externaliserade problemen än de internaliserade. Anledningen till detta är, enligt författarna, att de utagerande barnen skapar mer uppmärksamhet och provocerar de vuxna. Sett ur ett livsperspektiv är dessutom konsekvenserna, för de med denna typ av beteendeproblem, mer dramatiska. Att dela in beteendeproblem i externaliserade och internaliserade problem kan dock många gånger vara ofullständigt. Det finns barn som kan vara både ensamma och arga, deprimerade och våldsamma och som är utagerande samtidigt som de är sårbara. Indelningen är också främst baserad på barn och unga som har allvarliga beteendeproblem vilket gör att den kanske inte är lika passande när man talar om beteendeproblem bland barn och unga inom normalpopulationen (a.a. s 34). I detta sammanhang hänvisar författarna till en studie som Sørli och Nordahl gjorde under senare delen av 1990-talet. Studien gällde beteendeproblem i skolan och innefattade både förskolan, grundskolan och gymnasiet. Resultaten visar att beteendeproblem inom normalpopulationen och i ett bestämt sammanhang kan visa sig på andra sätt än som externaliserat och internaliserat beteende. Studien tar upp fyra huvudtyper av beteendeproblem, en indelning som enligt Nordahl m fl (2007, s 34) också fått stöd av många andra studier.

Beteende som hindrar lärande och undervisning innefattar beteende som att vara stökig och rastlös på lektionerna så att det stör andra elever samt att drömma sig bort och vara lätt distraherad på lektionerna. Detta är enligt Nordahl m fl (2007, s 35) den vanligaste formen av beteendeproblem i skolan. Vidare menar de att ett beteende som hindrar lärande och undervisning är ett problembeteende som framförallt uppträder i undervisningssituationen. Det är ett beteende som klart framkallas av skolkontexten. Ett beteende som hindrar lärande och undervisning är inget dramatiskt beteende som man bör oroa sig för. Däremot om det ofta förekommer småproblem som ständiga störande inslag, oroligheter, uppmärksamhet och bristande engagemang för skolarbetet så kommer miljön för lärande att nedsättas och lärarnas jobb blir med detsamma mycket svårare.

Utagerande beteende ”är den näst vanligaste formen av beteendeproblem i skolan” (a.a. s 35). Denna form av beteende innebär fysiska eller verbala angrepp på andra människor. Författarna ger några exempel på handlingar som att slänga käft med lärarna vid tillrättavisningar, snabbt bli arg eller bråk och slagsmål med andra elever.

Social isolering innebär att en elev känner sig ensam i skolan, är deprimerad, osäker och ensam på rasterna. Detta beteende kan vara oerhört påfrestande för den elev det gäller, dock är det nödvändigtvis inte ett beteende som går ut över andra. Något överraskande, menar Nordahl m fl (2007, s 35), visar sig detta beteende vara nästan lika vanligt som utagerande beteende.

Antisocialt beteende handlar, enligt både Kazdin och Ogden, om ”handlingar som står klart i strid med gängse sociala normer och regler i det samhälle och den kontext handlingen utförs” (i a.a. s 35-36). Det handlar alltså om beteenden som en större del uppfattar som destruktiva, etiskt tveksamma och/eller som regelbrott, då handlingen kan få negativa konsekvenser för

andra. Författarna menar att antisocialt beteende är ett vitt begrepp där man oftast inbegriper ett helt spektrum av handlingar, som drar sig från förhållandevis enkla regelbrott till att med vilje vålla andra fysisk eller psykisk skada.

Medicinska beteendediagnoser

För att definiera beteendeproblem inom psykiatri använder man sig av andra begrepp. Diagnoserna ställs utifrån normaliserade kännetecken som utvecklats genom erfarenheter och forskning. Vid kliniska utredningar och vid behandling finns det två diagnossystem som Nordahl m fl (2007, s 37) tar upp som används. Världshälsoorganisationens (WHO:s) ICD-10 och den amerikanska psykiatriorganisationens DSM-IV.³ ”Diagnossystemen bygger på epidemiologisk forskning och diagnoserna förmedlar information om prognos och lämpligt behandlingsalternativ till dem som arbetar med en sådan infallsvinkel” (Ogden, 2003, s 68). Diagnoser har också en del nackdelar med sig. De ger ingen information kring hur problemen varierar i ett socialt sammanhang där barnet befinner sig. Barn kan ha problem med saker och ting i vissa situationer medan de i andra inte behöver ha några svårigheter alls. Många barn har svårt för att komma ur din roll som avvikande eller sjuk då diagnoser kan vara självförstärkande och identitetsskapande. Enligt författaren riktas ofta uppmärksamheten mot problem och avvikelser och endast en liten del mot resurser och kompetens. Vidare menar han att då diagnoser ofta kan vara resursgenererande, i det avseendet att det visar sig vara lättare för barn med en bestämd diagnos att få hjälp och stöd, finns det dock risk till överdiagnostisering (s 68-69).

Det finns ett antal medicinska diagnoser, bland annat ADHD, DAMP, Tourettes syndrom, Autism och Aspergers syndrom. Vi kommer här att kort gå igenom två av dessa diagnoser.

ADHD

Gillberg (2005, s 17) menar att barn med ADHD (Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder) har vissa avvikelser när det gäller uppmärksamhet, aktivitet och impulsivitet som är förenade med kriterierna i DSM-IV. Enligt Eriksson (2003, s 43) har ett barn med ADHD en uppmärksamhetsstörning. De är ofta hyperaktiva och kan många gånger ha svårt med impulskontrollen. Barnen är lätt distraherade och har svårt för att planera och organisera sina verksamheter. Det kan kännas som att de inte lyssnar på vad man säger och de ger ofta ett intryck av att de inte förstår, fastän att man har förklarat det på deras nivå. Hon menar vidare att barn med ADHD har svårt att hålla reda på saker och ting och de brukar också ha svårt för att leka och arbeta tyst. ”Detta är de i regel inte medvetna om och när de störda klasskamraterna klagar, känner barnet sig ’orättvist’ behandlat eftersom han tycker att han inte alls har låtit” (a.a. s 43).

Man skiljer mellan tre olika typer av ADHD. Gillberg (2005) framskriver dem som:

- 1) ”ADHD dominerad av uppmärksamhetsbrist,
- 2) ADHD dominerad av överaktivitet och bristande impulskontroll, samt
- 3) ADHD, kombinerad form med både uppmärksamhetsbrist och överaktivitet” (s 17).

En ADHD-diagnos kan enligt DSM-IV ställas oberoende av IQ-nivå, men däremot inte om det förekommer en störning inom autismspektrum. Gillberg (2005, s 17) menar att av de barn

---

³ DSM-IV = Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fourth Edition.

med ADHD-diagnos är det ungefär hälften som har för få tecken på motorisk/perceptuell problematik för att en DAMP-diagnos kan ställas.

Det finns enligt Gillberg (2005, s 20) vissa svårigheter med ADHD-beteckningen och det är att den pekar på att hyperaktivitet är en självklar del av problematiken. Det finns barn med ADHD som är överaktiva men det finns också en grupp som faktiskt är underaktiva. Kunskapen kring dessa problem har lett till att man infogat ett snedstreck mellan "attention-deficit" och "hyperactivity disorder" i DSM-IV.

DAMP

Gillberg (2005, s 20) förklarar DAMP (Deficits in Attention, Motor control and Perception) som en definition av dysfunktion i frågan om aktivitetskontroll/avledbarhet och uppmärksamhet, motorikkontroll och perception. Att ha svårigheter med aktivitetskontroll, uppmärksamhet och motorikkontroll/perception förklarar han som ett föreliggande symptom hos alla individer med DAMP. Man kan med andra ord säga att "DAMP utgör en stor undergrupp av alla som uppfyller kriterier för ADHD" (s 21). Aktivitetskontroll och uppmärksamhet är ständigt avvikande, men problemen inom det motoriska/perceptuella området kan vara endera motoriska eller perceptuella. Om det finns tydliga perceptuella svårigheter så förekommer också nästan alltid motoriska problem. Författaren menar att alla som har "diagnosen DAMP har problem med aktivitetskontroll och/eller uppmärksamhet i kombination med motoriska svårigheter" (Gillberg, 2005, s 21). Därutöver är det ungefär två av tre som har perceptionsstörningar.

Eriksson (2003, s 39) menar i likhet med Gillberg (2005) att barn som har DAMP ofta ger ett intryck av omognad och klumpighet. De har nästan alltid en osmidig grov- och/eller finmotorik, bredare perceptionsstörning, dvs. de har svårt för att tolka sinnesintryck, till exempel hörsel och syn, på rätt sätt. Enligt författaren är koncentrationssvårigheter vanliga. Barnet har problem med att göra två saker samtidigt och inlärningssvårigheter finns ständigt med, om inte annat så av indirekt grad. Hon menar att beteendestörningar oftast kommer i samband med att barnet har svårt att utvecklas i samma takt som jämnåriga på grund av sina svårigheter. Beteendet visar sig på samma sätt som hos ett yngre barn. Barn med DAMP är ofta överaktiva men motsatsen förekommer också. De kan vara underaktiva, något som Eriksson (2003, s 40) menar kan förstärkas ytterligare eftersom barnet upplever att han alltid misslyckas.

Vi föds med olika reflexer och oftast växer dessa bort med tiden. Barn med DAMP kan ha någon reflex kvar och om detta är fallet kan den orsaka många konfliktsituationer. Ett barn med DAMP är helt oförstående inför en situation där till exempel hans arm helt okontrollerat åker ut och knuffar till en kamrat, som svarar med att bli arg. Barnet undrar olyckligt varför alla jämt bråkar med honom.

Ett barn blir aldrig en värsting av att ha DAMP, men däremot kan han bli det av ett evigt dåligt bemötande, dvs. ett barn som ofta får höra att han inget kan, alltid ställer till det osv. tappar naturligtvis självförtroendet och känner sig värdelös (a.a. s 41).

Orsaker och utveckling av beteendeproblem

Det diskuteras mycket, både inom skolan och utanför, kring orsakerna till att barn och unga utvecklar beteendeproblem. Det som framhålls i förklaringarna är egenskaper hos barnen själ-

va samt hos deras uppväxtmiljö. Ogden (2003, s 41) menar att det har svängt en del mellan arv och miljö; från miljöförklaringar till individförklaringar och sedan tillbaka igen. Orsaksförklaringarna har under de senaste 20-30 åren präglats av sociala interaktionsteorier, där tonvikten har legat på det sociala samspelet. Vidare menar författaren att det biologiska perspektivet kring utvecklandet av beteendeproblem på senare år kommit i fokus igen och då med betoning på neuropsykologiska och genetiska riskfaktorer. Vad man menar med detta är ”att det enskilda barnet har vissa egenskaper som utgör en form av sårbarhet, och om det utsätts för särskild miljöpåverkan kan detta leda till att allvarliga beteendeproblem utvecklas” (Ogden, 2003, s 41).

Ogden (2003, s 43) menar att beteendeproblem inom skolan har att göra med olika situationsfaktorer som är specifika just för skolan. Alla skolor är olika och kan i olika omfattning förhindra eller skapa beteendeproblem. ”Skolan har med andra ord en egenart som kan bidra till att den är del av problemet eller en del av lösningen när det gäller beteendeproblem” (s 43).

Beteendeproblem är, enligt författaren, oftast ett resultat av flera samverkande faktorer. Individuella omständigheter som har en koppling till arv, gener, hälsa, känslor och tänkande kan vara bidragande orsaker. Familj, vänner, skola och andra delar av ett socialt förhållande hänger samman med de miljörelaterade orsakerna. Barn påverkas också av den utvidgade miljö som bildas av kultur och samhällsförhållanden. Vidare menar han att det emellertid har visat sig svårt att avskilja orsaksfaktorer som nödvändiga och tillräckliga förklaringar till varför problembeteende uppstår. På grund av detta har det blivit vanligare att man talar om riskfaktorer som tänkbara orsaker till problemutveckling (s 43-44).

Åtgärdsprogram

I grundskoleförordningens 5 kap. 1 § står:

Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, elevens vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att eleven kan ha behov av särskilda stödåtgärder, skall rektorn se till att behovet utreds. Om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd, skall rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Av programmet skall det framgå vilka behoven är, hur de skall tillgodoses samt hur åtgärderna skall följas upp och utvärderas. Eleven och elevernas vårdnadshavare skall ges möjlighet att delta när åtgärdsprogrammet utarbetas (SFS 1994:1194).

Teveborg (2001, s 92) utvecklar det konkreta arbetet och menar att det åligger skolan att ansvara för att ett åtgärdsprogram upprättas så snart som möjligt för att eleven skall få bästa möjliga utbildning. Man gör en kartläggning, till exempel i samband med ett utvecklingssamtal av den enskilda eleven, vilken används som utgångspunkt när man ser över vilka pedagogiska insatser som är nödvändiga. Planeringen skall resultera i ett åtgärdsprogram där man anger vilka olika åtgärder som skall vidtas och tidpunkt för när de skall vara vidtagna. Författaren tar vidare upp att föräldrarna skall stimuleras att engagera sig och ta på sig ett visst ansvar. Besluten får aldrig fattas utan deras medverkan. Man bör göra fortlöpande utvärderingar och om så behövs göra förändringar i åtgärdsprogrammet. Allt skall noggrant dokumenteras av alla som är delaktiga i förverkligandet av åtgärdsprogrammet. Programmet är en offentlig handling men man kan besluta om att vissa uppgifter i programmet skall sekretessskyddas (a.a. s 93-94).

Det är rektorn som har det övergripande ansvaret för att åtgärdsprogram upprättas. Det kan även ingå att rektorn har ansvar för att vissa åtgärder genomförs, till exempel förändringar i lokaler och skolmiljön i övrigt, men även om personalen behöver kompletteras med assisten-

ter. Lärarens åtgärder kan gälla anpassning av undervisningen till eleven men även speciellt utformade läromedel. Dessutom är lärarens sätt att anpassa undervisningen för varje elev något som läraren kan behöva ta ställning till i ett åtgärdsprogram (Teveborg, 2001, s 90).

Lärarna skall vid varje överläggning om åtgärdsprogram ha för avsikt att det skall mynna ut i ett beslut om hur de skall stärka eleven och förbättra dess utvecklingsmöjligheter. Programmet bygger på elevens egna förutsättningar, behov och intressen och då blir även förväntningarna realistiska. Föräldrarnas möjlighet att följa barnets utveckling ger dem trygghet då de blir medvetna om vem som ansvarar för åtgärderna. Lärarna får genom ett åtgärdsprogram bland annat ökad kunskap om eleven och dennes funktionshinder. Lärarnas ansvar blir tydligt och man ser genom upprättande av programmet om de är i behov av kompletterande vidareutbildning (a.a. s 91).

Konkret arbetssätt

I det dagliga arbetet med elever som har beteendeproblem menar Juul (2005, s 19) att det är viktigt att som lärare utgå från barnet. Hon anser vidare att omgivningens uppgift är att kompensera för det som barnet inte klarar av. Detta kan göras genom att förutse, föregripa och visa vägen.

Juul (2005) tar upp ett antal tillvägagångssätt som man som lärare kan ta hjälp av i arbetet med elever som har beteendeproblem. Hon talar bland annat om att man kan *ordna med avskärming* för att avlägsna störningar för dem. Öronproppar och hörlurar med lugn musik kan vara en hjälp om eleven är överkänslig för ljud. Att ha *bestämda regler* är även något som hon förespråkar och genom detta kan man skapa en god struktur för eleven. Konsekvenser som kan uppstå om de inte följer vissa regler skall vara synliga från början. Det är även viktigt att eleverna *får svar på alla sina frågor*, till exempel när skall jag göra något?, för att de skall kunna fokusera på skolarbetet (s 19-22). Vidare menar Juul (2005) att det är bra med ett strukturerat *schema* där dagens arbete redovisas. Schemat skall anpassas för varje elev och läraren skall gå igenom det varje morgon tillsammans med eleven för att den skall känna en trygghet inför dagens händelser. Att ha *fasta regler för varje föremåls plats* samt att eleven har en bestämd arbetsplats är också något hon talar för (s 22-23).

Elever med beteendeproblem har ofta svårt att ta *kollektiva instruktioner* och det är därför viktigt att man har ögonkontakt eller rör barnet fysiskt. Genom detta kan eleven lättare ta till sig och höra budskapet. En av de viktigaste punkterna författaren tar upp handlar om att vara *tydlig som person*. ”All kommunikation med barnet fungerar bäst nära intill det. Gå fram till barnet och tala inte ut över klassen när du vänder dig till det” (a.a. s 24). När eleven har lyckats med något är det oerhört betydelsefullt att man som lärare förstärker detta genom att vara bekräftande. Det är också viktigt att tänka på språket och undvika att använda ordet ”inte”, man kan istället formulera språket på ett positivt sätt. Författaren menar även att man gärna kan upprepa och variera språket, men också visualisera genom minneslistor för att stödja talet.

Arbetsmetoder

ART

ART, Aggressive Replacement Training, är en metod som startades för cirka 25 år sedan. Den skall hjälpa individer som har ett aggressivt beteende och vad de behöver för att tackla svåra

situationer och hävda sina behov utan att bli aggressiva eller ta till våld. Goldstein, Glick och Gibbs (2000, s 13) skriver att forskning har visat att aggression är ett inlärt beteende som individen tar till sig genom observation, imitation, direkt erfarenhet och övning. Detta sker i hemmet, skolan och i media. Att det aggressiva beteendet är så svårt att ändra på anser Goldstein m fl (2000) beror på att individerna ofta är omgivna av aggressiva upplevelser i sin omgivning och att det sker tidigt och ofta grundligt (a.a. s 13-18).

Till grund för ART-tanken ligger att varje fall av aggression hos en individ kan visa sig i både yttre och inre orsaker. När det gäller de inre orsakerna finns bevis för att kroniskt aggressiva individer visar upp ett antal relaterade och samverkande brister. Dessa individer är i allmänhet svaga i, eller saknar många av de personliga, mellanmänskliga och sociala - kognitiva färdigheter som utgör ett socialt beteende. Deras impulsivitet och användning av aggressiva metoder visar att de har en bristande förmåga att kontrollera sin ilska. Deras moraliska resonering ligger på en egocentrisk, konkret och primitiv nivå (a.a. s 45).

ART består av tre huvudkomponenter. Den första, *interpersonell färdighetsträning*, är utformad för att öka den sociala färdighetsnivån genom ett antal procedurer. *Ilskkontrollträning* handlar om att man vill höja individens förmåga till självkontroll och hur de kan reducera eller hantera sin ilska och aggression. Den tredje komponenten är träning i *moraliskt resonering*, där man genom strukturerade diskussioner försöker utveckla moraltänkande. Författarna menar att dessa tre övningar tillsammans ger mer tillförlitliga och långsiktiga positiva resultat än om man skulle använda dem var för sig (a.a. s 45-47).

Involveringspedagogik

Åhs (1998) tar sin utgångspunkt i involveringspedagogikens teori och hur man med denna kan skapa en positiv och varm anda i bland annat skolan. Genom involvering blir barnen harmoniska och kan tackla konflikter på ett rationellt sätt. Termen involveringspedagogik har Poul Nissen infört då han fört fram pedagogikens upphovsman, den amerikanske psykiatern och pedagogen William Glasser och dennes idéer. Inom denna pedagogik finns fyra grundläggande psykologiska behov som individen alltid måste kunna tillfredsställa för att kunna bevara sin psykiska hälsa. De kan kort sammanfattas som, människans behov av positiv självupplevelse, känsla av samhörighet, upplevelse av sammanhang och struktur i den dagliga tillvaron samt meningsfullhet (a.a. s 15-18). Om individen inte lyckas med detta kommer den att försöka få dem tillgodosedda på ett oförnuftigt sätt för att få behovet tillfredställt. Detta är behov som alla människor har och någon måste lära individen att tillfredsställa sina grundläggande behov, detta kan man göra genom involveringspedagogik.

Det finns fyra grundläggande begrepp inom involveringspedagogiken. De är involvering, ansvar, tänkande och relevans eller sammanhang. Dessa begrepp är viktiga komponenter i arbetet med de olika typerna av involveringssamtal. I samtalen arbetar man med eleverna i grupp, då man kan använda gruppens samlade positiva psykiska kraft till att stödja den enskilde individens utveckling. Denna pedagogiks mål är att individen känner att någon eller en grupp är intresserade av att lyssna på vad den har att säga (a.a. s 42-49).

Det finns olika typer av involveringssamtal: öppna samtal, utvärderingssamtal samt norm och dygdsamtal. De har alla olika struktur och ledarroller och samtalen skall hållas i en sådan atmosfär där de grundläggande behoven tillgodoses. Att leda dessa samtal blir lärarens roll i skolan och läraren måste då vara medveten om de processer som skapar ett utvecklingsbe-

främjande klimat. Man behöver ha kontinuitet i samtalen och ett par samtal i veckan vore det optimala (Åhs, 1998, s 49-53).

Stämplingsteorin

På 60-talet i USA började den nuvarande stämplingsteorin att formuleras (Goldberg, 1993, s 109). Den innebär att för att vi skall kunna förstå avvikelsernas natur måste vi ta reda på varför en person har försetts med en viss avvikande beteckning eller stämpel. Enligt Giddens (2003, s 201) tolkar man inte avvikelse ”som egenskaper hos individer eller grupper utan som ett samspel mellan avvikare och icke-avvikare” (s 201).

Gatu (2006) refererar till Goldberg som menar att stämplingsteori är ett sätt att använda ett symboliskt interaktionistiskt tänkande på avvikande beteende. Han förklarar symbolisk interaktion som ett sätt att se på sig själv utifrån socialt samspel med andra. De olika symbolerna handlar bland annat om det talade språket samt kroppsspråk. Gatu (2006) hänvisar vidare till Hogg och Vaughan som pekar på empiriska studier som har visat att människor ofta uppfattar sig själv på liknande sätt som man tror att andra uppfattar en. Man kan alltså säga att stämplingsteorin innebär att om en person kan urskiljas som avvikare, så blir han också det. När vi ser människor runt omkring oss räcker det oftast med en enda blick för att vi skall hänföra denna person med vissa egenskaper och social identitet. Utifrån det första intrycket vi får skapar vi normativa förväntningar på personen ifråga. Om det sedan visar sig att personen har vissa negativa egenskaper som vi inte tycker passar in på personen så förenklas ofta denna i vårt medvetande och personen som från början var alldeles vanlig har nu blivit en utstött människa (a.a.). Författaren refererar vidare till Goffman som menar att oftast är det någon med makt som fastställer om ett visst beteende är avvikande, att vara avvikare är inte något man är utan det är något man blir.

Gatu (2006) menar att en av grundpelarna i stämplingsteorin är att man analyserar och funderar kring det förgångna och går vidare förbi nuet. Han refererar till Goldberg som menar att man inte bara kan utgå ifrån en enda händelse. Hur traumatisk eller upprymd den än har varit så kan den företeelsen inte ta bort alla samlade erfarenheter av ett helt liv.

Inget beteende är i sig självt avvikande utan ett beteende betecknas som avvikande inte enbart utifrån handlingarna utan också av vad andra människor ger för respons på beteendet. Stämplingsteorin kan man säga bildas genom en process, inte av enstaka händelser. Gatu (2006) hänvisar återigen till Goldberg som menar att en människas beteende inte uppkommer över en natt. Olika typer av stämplingar framkallas inte bara genom handlingar, det man gör, utan också av vad man är. Exempel på detta kan vara etnisk bakgrund, fysiskt- eller psykiskt handikapp, religion, samt ekonomisk eller social stat. De regler som handlar om vilka människor och beteenden som är acceptabla skapas av grupper eller signifikanta andra. Med signifikanta andra menar Goldberg personer och individer som är viktiga för barnet eller individen (i a.a.).

En skola för alla

En grundpelare i det svenska utbildningssystemet är att alla elever skall ha rätt till bästa möjliga utveckling utifrån sina förutsättningar. Detta anges också i skollagens 1 kap. 2 §:

Alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet (SFS 1985:1100).

Det slås också fast i skollagen att det skall tas hänsyn till elever i behov av särskilt stöd i undervisningen.

Våren 1997 redovisade riksdagen en utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning (Skr. 1996/97:112) och i denna betonas bland annat följande om en skola för alla:

En skola för alla betyder en skola där alla elever blir sedda och bemötta, där alla elevers erfarenheter får utrymme och där alla elever får en undervisning som tillgodoser deras behov och krav. I en skola för alla undervisas elever med olika bakgrund tillsammans. Målet är en skola där *alla* elever utvecklar kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som stärker deras förmåga både att anpassa sig till det moderna samhället och att delta i förändringen av detta samhälle (s 21).

Teveborg (2001) menar att när det gäller kunskaper kring bland annat elever med olika funktionshinder och vilka särskilda åtgärder som är nödvändiga för dessa elever ställs det höga krav på både lärare, skolledare och beslutsfattare i förverkligandet av en skola för alla. Förverkligandet innebär också, menar författaren, att för att föräldrar aktivt skall kunna medverka i utformningen av åtgärdsprogram krävs det att de dels får en allmän kunskap om vad skolan har för åtgärder för elever i behov av särskilt stöd, dels behöver de också en fortlöpande information kring elevens utveckling (s 3-4).

Metod

Metodval

I vårt arbete har vi inspirerats av fallstudien som forskningsansats. En fallstudie är en undersökning av en specifik företeelse, till exempel en skola i vårt fall, där man strävar efter att belysa samspelet mellan viktiga faktorer som karakteriserar företeelsen (Merriam, 1994, s 25). Dock har vi uteslutit vissa moment som skall ingå i en fallstudie som till exempel observationer, då vi anser det vara svårt att studera hur läraren arbetar och bemöter elever med beteendeproblem. Eftersom vi istället ansett att intervjuer gett ett bättre resultat har vi valt att fokusera på processen, förståelse och tolkning i vår metod.

Vi har valt att genomföra en undersökande metod med kvalitativa intervjuer för att besvara vårt syfte. Vårt val att använda kvalitativa intervjuer beror på att vi anser att detta sätt kan ge oss insikt i hur lärare tänker kring elever med beteendeproblem. Fördelen med detta sätt är att den som intervjuar förhoppningsvis inte styr den intervjuade med sina egna åsikter. Dessa kvalitativa intervjuer ger mer ingående svar genom att vi kan ställa följdfrågor och den intervjuade kan svara med egna ord. Detta anser vi att vi inte hade fått genom en enkätundersökning och vi har därför valt bort det alternativet (Patel & Davidson, 1994). Vi har genom att intervjua verksamma lärare tagit del av, problematiserat och åskådliggjort deras erfarenhet kring elever med beteendeproblem.

I vår undersökningsprocess bestämde vi att genomföra intervjuerna så tidigt som möjligt, för att ha tid till transkribering och analys av materialet (Stukát, 2005, s 32).

Urval

Vår ursprungliga intention var att intervjua pedagogiskt verksamma lärare på en F-5 skola och då i första hand intervjua en lärare från varje skolår, både män och kvinnor. På skolan fanns sju klasser där sammanlagt tolv lärare undervisade. Efter bortfall som bland annat berodde på brist av tid hos lärarna och negativ respons återstod sex lärare. Det slumpade sig så att de intervjuade var enbart kvinnor verksamma i skolår 1, 3, 4 och 5. De intervjuade lärarna är verksamma i en kommun del i en större stad där demografin kännetecknas av hög invandrartäthet, låg medelinkomst och utbildningsnivå. Boendet i kommundelen består av både villor, radhus och lägenheter med närliggande natur.

Tillvägagångssätt

Den form av intervjuer vi genomförde var halvstrukturerade intervjuer. Under intervjuerna använde vi oss av ett antal huvudfrågor som vi utgick ifrån. Utifrån dessa ställde vi sedan följdfrågor för att kompensera språkliga svårigheter och för att få mer utvecklade och fördjupade svar (Stukát, 2005, s 39). När vi utformade intervjufrågorna utgick vi ifrån vårt syfte och skapade konkreta och öppna frågor. Detta för att lärarna inte skulle ha någon svårighet att förstå dem, men även för att vi skulle få information inom syftets ramar.

Arbetsprocessen med intervjuerna började med att vi utformade intervjufrågor (se Bilaga 1). Därefter kontaktade vi rektorn på den tilltänkta skolan och berättade om vår undersökning och att den skulle utgå från intervjuer. Rektorn var positiv till vårt arbete och vi fortsatte sedan

med att kontakta lärarna på skolan för att höra om de ville ställa upp och bli intervjuade. Med de sex lärare som var positiva till att bli intervjuade bokade vi sedan in intervjutillfällena.

Innan intervjuerna genomförde vi en pilotintervju för att undersöka hur våra frågor fungerade samt för att se om svaren var relevanta i relation till vårt syfte. Pilotintervjun fungerade väl, men vi valde att ändra fråga 4 och även lägga till fråga 19. Denna intervju har vi inte använt i vår undersökning.

Under våra intervjuer använde vi oss av bandspelare för att bättre kunna fokusera på den intervjuades svar samt att sedan korrekt kunna återge intervjun. Vi valde i början av intervjun att upprepa för lärarna att de skulle vara anonyma i arbetet. Vi valde också att inte dela ut intervjufrågorna i förväg då vi ville ha så spontana svar som möjligt. Vi turades om att ställa frågor, sköta bandspelare och anteckna. Detta gjorde att den som ställde frågorna kunde fokusera ett kvalitativt samtal med den som blev intervjuad.

Bearbetning av data

Resultaten kring intervjuerna analyserade och sammanfattade vi tillsammans. Det inspelade material vi fått av våra intervjuer började vi bearbeta genom att vi skrev ut inspelningarna i text. Då vi gör kvalitativa intervjuer, har vi analyserat och bearbetat det insamlade datamaterialet under tidens gång, vilket har underlättat för oss i vårt fortsatta arbete. Inför slutbearbetningen gjorde vi en datareduktion utifrån vårt samlade empiriska resultat. Vi läste igenom materialet ett par gånger och analyserade och sammanfattade sedan våra resultat under olika rubriker som vi valt att formulera utifrån våra problemformuleringar (Patel & Davidson, 1994).

Etiska aspekter

Vid vårt första möte med lärarna på skolan presenterade vi oss själva och berättade att intervjuerna skulle ingå i ett examensarbete i lärarutbildningen. Denna information ansåg vi var viktig att lärarna fick, så de visste vad de ställde upp på och vilket ämne som berördes. Vi berättade att vi skulle använda oss av en bandspelare och att alla intervjuade lärare skulle förbli anonyma. För att inte avslöja lärarnas identitet, skolan och kommundelen de arbetar i, har vi alltså valt att inte nämna något av dessa namn.

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet är att veta vad man avser att undersöka och vad man faktiskt undersökte (Patel & Davidson, 1994). Validering är en kvalitetskontroll som genomförs under kunskapsproduktionens samtliga stadier (Kvale, 1997). Miles och Huberman menar att ”det finns ingen kanon, inga osvikliga regler för hur man fastslår validiteten i kvalitativ forskning” (i a.a. s 219). Validiteten i arbetet anser vi är god, det beror på att vi spelade in intervjuerna och att vi transkriberade båda två. Vi fick även svar på våra frågeställningar och vårt syfte, vilket tyder på att validiteten i arbetet är god.

Det är reliabiliteten som syftar till att avgöra hur hög tillförlitlighet studien har (a.a.). Våra intervjusamtal hade ett bra flyt och bra kvalitet, därför anser vi att vårt arbete har god reliabilitet. Det var inte någon lärare som under samtalets gång ifrågasatte någon fråga eller vad de innebar. Utifrån det vill vi påstå att de frågor vi ställde var relevanta och gav oss ett tillförlit-

ligt intervjuresultat. Genom att vi gjorde en pilotintervju anser vi att det bidrog till att stärka reliabiliteten och därmed validiteten.

Det som kan ha påverkat resultaten av intervjuerna är att alla de intervjuade var kvinnor. Om vi hade haft möjlighet att intervjua män är det troligt att de hade haft andra synpunkter. Trots att vi försökte få lärarna att känna sig trygga under intervjuerna kan även lärarnas förutfattade meningar om våra intentioner ha påverkat deras svar (Stukát, 2005).

När det gäller generaliserbarheten så anser vi att våra resultat har uppnått mättnad och att uppfattningarna som framkommit vid intervjuerna är generella. Vi anser detta är ett rimligt resultat med tanke på de intervjuade lärarnas erfarenhet angående elever med beteendeproblem.

Med andra ord, man bör nå mättnad redan efter att ha intervjuat ett fåtal personer, givet att dessa har omfattande erfarenheter inom det område som intervjun berör och givet att man gör en grundlig kvalitativ intervju (Johansson & Svedner, 2006, s 51).

Resultat

För att öka läsbarheten och förståelsen för innehållet i de utvalda citaten har vi valt att ta bort vissa ord, till exempel ah, eh och så vidare. I övrigt är citaten återgivna så som de intervjuade svarat.

Beteendeproblem i skolan

Lärarna ger överlag ett samstämmigt svar på vad man menar karakteriserar beteendeproblem i skolan. Flertalet lärare menar att dessa elever ofta har koncentrationssvårigheter, vilket kan visa sig genom att de har svårt att sitta still och stör lektionerna. Lärarna framhåller även att eleverna har problem med de sociala koderna, de hamnar ofta i bråk och har svårt att skaffa sig kamrater. De beskriver även att beteendeproblem kan genomsyra alla moment som en elev gör under en hel skoldag, både i klassrummet och på raster.

Beteendeproblem upplever jag som när barnet inte kommer överens och fungerar ihop med vuxna och barn, i klassrumssituationer och raster, på utflykter och under alla moment som man gör under en skoldag där barnet avviker från det normala. Reser på sig, springer runt, gapar, kastar saker, svär, slåss med andra barn och är ful i munnen mot vuxna och barn.

Beteendeproblem kan visa sig på en mängd olika sätt. Elevernas beteende i klassrummet beskrivs som ett handlande där de har svårt att sitta still och har svårt för att visa empati för andra runt omkring. Deras beteende beskrivs också som omotiverat. Lärarna redogör för elever med beteendeproblem som har svårt att förhålla sig till de ramar som en klassrumsmiljö styrs av. Detta resulterar ofta i att de blir utagerande mot andra elever.

Vi har en elev nu som inte är gjord för att sitta ner i en bänk på en stol. Han vet inte riktigt hur han skall bete sig och det blir ett problem helt enkelt. Det yttrar sig med att han säger elaka saker, klumpiga saker och att han sårar andra.

Han kunde sitta jättelänge och jobba jättebra, men så plötsligt kunde han resa på sig och slänga boken och slänga ur sig en svordom liksom helt såhär omotiverat. Han hade också svårt att visa medkänsla med andra om han gjorde dem illa eller så.

Diagnostiserade beteendeproblem

Hälften av lärarna har eller har haft elever med diagnosen DAMP eller ADHD. Några lärare menar även att de har misstänkt symptom för dessa diagnoser men det är inget som blivit fastställt. Flertalet lärare har sett exempel på elever med dessa diagnoser och hur deras symptom har visat sig. Eleverna har svårt att sitta still och anpassa sig till en stor grupp, de har även koncentrationssvårigheter och sociala svårigheter då de ofta hamnar i bråk. Elever med DAMP/ADHD visar ofta ett utagerande beteende. De flesta lärare menar även att dessa elever många gånger har svårt att ta information i grupp, de missförstår men blir också missförstådda. De kan även ha svårt att klargöra vad det är de känner, tycker och tänker samt ha motoriska problem.

De har problem med koncentration, uppmärksamhet, hela livet runt dem. De har problem med nästan alla situationer.

Snurr, bubbel i hela kroppen, det är ju koncentrationsproblem. Även det sociala ihop med kompisar. Det är även vid inlärningsituationer då de har svårt att ta information i grupp om det är rörigt runt omkring dem.

Det var endast en lärare som visste var en elev fått sin diagnos någonstans. Detta hade skett via en utredning hos BUP (Barn och UngdomsPsykiatri), men hon visste däremot inte vem som fastställt diagnosen.

Genom att elever får diagnoser fastställda menar ett par lärare att de får tillgång till fler resurser. Det kan handla om handledning samt tillgång till egen dator och daisy-spelare för eleverna.⁴ Det resulterar även i en bättre dialog mellan föräldrar och lärare men också ett större stöd från rektorn. Med en fastställd diagnos får även eleverna tillgång till en specialpedagog och assistent.

Det händer mycket med honom, han fick jättemycket hjälp. Det tycker man ändå är väldigt orättvist för vi har väldigt många barn som har samma beteende som han hade men som inte alls får den hjälp de har rätt till på grund av att de inte har någon diagnos.

Lärarens bemötande av elever med beteendeproblem

I bemötandet med elever som har beteendeproblem nämner alla lärare hur otroligt viktigt det är att vara tydlig, då många elever med beteendeproblem ofta är i stort behov av en tydlig struktur. En lärare nämner hur viktigt det är att de har tid att sätta sig ner och prata med eleverna. Detta för att få en bättre kontakt med dem men även för att öka förståelsen för deras situation. Flera lärare menar också att det är betydelsefullt att vara lugn och samtala med eleverna på en normal nivå.

Man måste hela tiden försöka att vara väldigt lugn och gärna istället för att stå på långt avstånd gå ner till personen eller eleven och försöka förklara att det som hände nu inte var så väldigt bra och även försöka få dem till att själva tänka efter varför det blev som det blev.

Ett fåtal lärare påpekar hur viktigt det är att vara konsekvent, att de står för det de säger. Med detta menar de att eleverna inte kan bete sig hur som helst utan att deras handlingar får konsekvenser.

Om jag säger till en elev att gör du så blir det såhär, då måste jag stå fast vid det, jag kan liksom inte köra med massa hot utan jag måste vara konsekvent i det jag säger. De måste få lära sig det att deras handlingar får konsekvenser.

I bemötandet av elever med beteendeproblem nämner flertalet lärare hur viktigt det är att de får känna att de lyckas. Det är också betydelsefullt att läraren är positiv och jobbar med deras självförtroende.

De här barnen har ofta dåligt självförtroende och det är ju det man måste hjälpa dem med att bygga upp och puffa på hela tiden.

Lärarna är i huvudsak eniga i bemötandet av elever med beteendeproblem. De menar att eleverna många gånger kan bli särbehandlade på både gott och ont. Detta kan få konsekvenser för alla inblandade i elevens närhet, både vuxna och elever. En särbehandling av eleverna anses behövlig, för att allas vardag skall fungera. Då lärarna är öppna och pratar om deras val av handling genererar det ett mer rättvist bemötande av alla elever. En särbehandling av elever med beteendeproblem kan också få negativa följder. Detta kan leda till att eleven blir utstött och får de andra eleverna emot sig. Det kan också resultera i att lärarna bemöter dessa elever på ett negativt sätt då de ofta avviker från normen.

---

⁴ Daisy-spelare är en form av cd-spelare som man använder tillsammans med en talbok.

Jag har vissa gånger märkt att vissa helst inte vill ha med de här barnen på utflykt eller att de ska vara med de andra barnen för de tycker att de har dåligt inflytande.

Det kan vara så att jag som lärare vet att eleven har det jobbigt hemma eller är utstött i skolan. Man hittar en förklaring till elevens beteende. Detta kan göra att jag som lärare känner lite mer för den här eleven, vilket kan vara på både gott och ont då eleven får mer uppmärksamhet från mig som lärare men kan också få de andra eleverna emot sig.

Lärarna är överens om att även om elever har beteendeproblem måste man tycka om alla. De påpekar vikten av att bearbeta sig själv för att kunna bemöta alla elever på bästa sätt.

Om jag känner mig aggressiv eller fientligt inställd till någon elev, då är det oftast min egen okunnighet som gör att den här eleven får mig att känna mig väldigt osäker.

Lärarens stöd i det didaktiska arbetet

För att vara ett stöd i det didaktiska arbetet är lärarna överens om att det är viktigt att vara ett steg före och att dessa elever kan börja arbeta så fort som möjligt på lektionerna. De menar också att miljön ska vara lite avskalad och att det finns så lite störande saker som möjligt runt omkring dem.

Och så gäller det att vara ett steg före. Att man har lagt upp till exempel vad den eleven skall göra när han kommer in på lektionen. Man kan till och med ha lagt fram en bok.

Enligt ett flertal lärare blir ofta elever med beteendeproblem utsatta för mycket tjat och för att lärarna skall kunna mildra detta krävs det att de bearbetar sig själva. De måste hitta lösningar för att slippa tjata på eleverna då de ändå inte är mottagliga för detta. De påpekar även här betydelsen av att vara ett steg före och att kunna gå fram till eleven eller stå bakom som ett stöd för att förebygga tjat och koncentrationssvårigheter hos eleven.

Om man klarar av att hitta lösningar så att man slipper tjata på eleverna, för de är inte mottagliga för tjat, det är helt meningslöst, så underlättar det för både lärare och elever. När jag hör mig själv säga ett namn om och om igen känner jag att det är dags att hitta på något annat. Det är inte verksamt, man får hitta på andra grejer att göra, till exempel gå fram och ta i eleven eller stå bakom eleven och hålla i den medan man pratar med de andra.

Flera av lärarna använder sig av arbetscheman som hjälpmedel. De anser att detta underlättar arbetet för både lärare och elev. När eleverna får en översyn över de arbetsmoment som infaller under deras skoldag kan de förbereda sig och de blir mer trygga. Det är viktigt att som lärare vara medveten om vad alla elever är i behov av och att genom detta kunna ge olika instruktioner, både muntliga, skriftliga och individuella.

Man kan till exempel ha ett schema på väggen eller på tavlan där det varje dag står vad de skall göra för någonting. De tycker att det är bra, de vill gärna veta vad som skall hända, men speciellt för de här barnen tror jag att de måste veta och förbereda sig inför olika saker.

Lärarna är i huvudsak eniga om att handledning är ett oerhört betydelsefullt hjälpmedel som de kan ta till då de behöver stöd i det didaktiska arbetet.

Ibland kan det bli så mycket problem kring ett barn så att man inte riktigt vet vart man skall börja, vad som är problemet. Så i det didaktiska, när jag inte vet hur jag skall bemöta eleven på ett juste sätt då har vi plockat in handledning från kommunen och fått hjälp.

Samtliga lärare har upplevt att elever med grava beteendeproblem inte kunnat vara kvar i den ordinarie klassen. Det har resulterat i att elever blivit omplacerade till mindre grupper, speciellklasser eller fått hemundervisning av olika skäl. Det har även förekommit att elever fått lämna klassrummet på grund av att de stört undervisningen och övriga elever.

Det har varit full kalabalik vilket har resulterat i att elever åkt ut ifrån klassrummet. Det handlar inte om att beteendet försvinner, utan det är mer att jag som lärare visar resterande elever att jag inte accepterar sådant beteende inne i klassrummet. Det är inte juste mot de elever som faktiskt sitter där och vill jobba, att hela tiden ha någon som stör dem.

Grundskoleförordningens skrivelse att särskilt stöd skall ges till elever i behov av specialpedagogiska insatser och att stödet i första hand skall ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör är lärarna splittrade inför och de har delade meningar om hur eleverna skall få det stöd de har rätt till. Några lärare anser att eleverna skall få assistenter och vara kvar i den ordinarie klassen, medan andra menar att eleverna kan få bättre stöd i mindre grupper. Det finns även de lärare som anser att det ena inte behöver utesluta det andra. Hos några av lärarna skapar diskussionen kring en skola för alla både irritation och upprördhet. Andra lärare menar att de kan se möjligheterna i att eleven kan vara kvar i den ordinarie klassen, men då behövs även tillräckligt med resurser och utbildade assistenter. En lärare påpekar vikten av att assistenterna är utbildade, eleverna behöver en kompetent person som kan hjälpa dem rätt, inte en barnvakt.

Inkludering till varje pris det är både barnmisshandel och vuxenmisshandel. I vissa lägen är det helt omöjligt att hjälpa ett barn i en klass. Det skall inte vara en skola för alla, det skall vara skolor för alla.

Nej, de får inte det stöd de behöver. Jag tycker att vi gör ett bra jobb efter de resurser vi har men vi bryter mot den paragrafen. Men jag skriker efter resurser.

Skall man hjälpa ett barn med beteendeproblem så behöver man vara utbildad. Man kan inte bara sätta vem som helst på ett sådant arbete, det kräver faktiskt vissa kunskaper. För det är ju ingen barnvakt de behöver, men ofta blir det barnvakt kan jag tycka för att skydda de andra barnen och för att det inte skall hända för mycket konflikter.

Olika metoder

I huvudsak var det inte någon lärare som kände till några speciellt utarbetade metoder för att hjälpa elever med beteendeproblem. Däremot var det en lärare som arbetade med relationsövningar som metod då de hade olika samtalsgrupper i helklass eller pojk- och flickgrupper.

Relationsövningar är bra för elever med beteendeproblem för det är ofta dem som skapar konflikter. Vi hade en relationsövning en gång i veckan och det fungerade jättebra. På något sätt blev det bättre stämning.

Majoriteten av lärarna menar att skolan inte har någon handlingsplan för elever med beteendeproblem. De flesta nämner däremot att de gör individuella åtgärdsprogram för varje elev som är i behov av speciella insatser.

Det är ju åtgärdsprogrammen då som görs för varje elev allt eftersom men inga färdiga saker att ta ur en pärm eller så.

Samarbetet mellan lärarna på skolan är inte stort men information ges till alla lärare angående elever med avvikande beteende. Lärarna är eniga om att samarbetet i arbetslagen fungerar väl och de har även ett större samarbete med de specialpedagoger som finns på skolan. Lärarna

menar i huvudsak att de även har ett bra samarbete med fritidspedagogerna som även är ett stöd i klassrummet.

I och med att vi arbetar i arbetslag så är man ju aldrig själv och man hjälper och stöttar varandra. Jag tycker det är väldigt skönt att man alltid har kollegor runt omkring sig som är inne i klassen och känner barnen.

Orsaker till elevers beteendeproblem

I huvudsak menar lärarna att orsakerna till beteendeproblem handlar om att eleven föds med problemen. De påpekar också sociala problem som till exempel bakgrund och hemförhållanden. En lärare talar om dåliga lärare men även om föräldrarnas roll då de inte är ett tillräckligt stöd för eleven, vilket kan bero på språkproblem eller för långa arbetsdagar. Orsakerna till elevers beteendeproblem kan även ha att göra med kemin i klassrummet, att eleverna inte kommer överens och att eleven i fråga inte är mogen för att gå i skolan.

Ofta mycket hemförhållanden och bakgrund, det kan ju vara allt...

Det är ju naturligtvis att man har skador helt enkelt eller att man är född med funktionshinder. Det kan även vara sociala problem.

Huvudresultat

Av våra resultat har vi kommit fram till ett antal huvudresultat.

- Utmärkande för beteendeproblem menar lärarna är koncentrationssvårigheter, problem med de sociala koderna, eleverna hamnar ofta i bråk och har svårt för att skaffa sig kamrater. De har även svårt att visa empati för andra samt svårt att förhålla sig till de ramar en klassrumsmiljö styrs av, vilket kan resultera i ett utagerande beteende.
- I bemötandet av elever med beteendeproblem nämner lärarna att det är oerhört viktigt att vara tydlig som person samt har en organiserad struktur för sina elever.
- I det didaktiska arbetet påpekar lärarna betydelsen av att vara ett steg före för att förebygga tjt och koncentrationssvårigheter. Flera lärare använder sig av arbetscheman, vilket underlättar för både lärare och elever.
- Lärarna i vår undersökning använder sig inte av några vetenskapligt utarbetade metoder.
- Lärarna påtalar att orsaker till att elever har beteendeproblem kan ha att göra med biologiska orsaker samt sociala problem, dåliga lärare, föräldrarnas roll men även kemin i klassrummet mellan eleverna.

Diskussion

Vi har valt att inleda med en metoddiskussion för att sedan gå vidare med att dela in innehållet under samma rubriker som vi har i resultatdelen. Vidare i diskussionen kommer vi även att behandla ämnets relevans för läraryrket samt förslag på fortsatt forskning.

Metoddiskussion

Vi valde att göra en kvalitativ undersökning för att få en insikt i hur varje lärare arbetar och bemöter elever med beteendeproblem. Denna form av undersökning gör att läraren ges ett fritt utrymme att uttala sig och vi har även haft möjlighet att ställa följdfrågor. Om vi däremot hade genomfört enkätundersökningar hade det kanske gett oss ett större, bredare och mer statistiskt material. Vi hävdar att lärarna i vår undersökning föreföll ha mycket god erfarenhet av att bemöta och arbeta med elever som har beteendeproblem.

Då vi enbart inspirerats av fallstudien som forskningsansats har vi valt bort att göra observationer som annars brukar ingå i en sådan undersökning. Att utföra observationer är en stor process vilket vi inte har haft möjlighet att genomföra inom ramen för detta arbete.

De bortfall som uppkom kan ha påverkat resultatet i vår undersökning, om lärarna hade haft mer tid och visat ett större intresse hade vårt material kanske blivit bredare. Att de intervjuade enbart var kvinnor samt att undersökningen genomfördes i en specifik kommunal del är även faktorer som är väsentliga för resultatet. Man kan anta att om någon av de intervjuade varit män är det möjligt att våra resultat sett annorlunda ut. Detta kan bero på att män möjligen bemöter och arbetar med elever som har beteendeproblem på ett annat sätt än kvinnor. Att arbeta med de utagerande eleverna kan ibland vara påfrestande och detta kan hanteras på olika sätt kvinnor och män sinsemellan.

Genom vår pilotintervju anser vi att vi fått relevanta intervjufrågor som kan besvara vårt syfte. Den bidrog till att vi kunde prova våra frågor och sedan ha möjlighet att korrigera dem för att få ett mer tillförlitligt resultat.

Beteendeproblem i skolan

Nordahl m fl (2007, s 30) menar att alla barn kan uppvisa ett beteendeproblem oavsett ålder, kön, kognitiva förutsättningar, familjebakgrund, boende och skola. I vår undersökning beskriver lärarna vad de menar karakteriserar beteendeproblem och de ger ett antal exempel på detta. Det kan vara faktorer som koncentrationssvårigheter, svårt att sitta still, att eleverna stör på lektionerna, har svårt med de sociala koderna och att skaffa sig kamrater. De menar att beteendeproblem genomsyrar alla moment under en skoldag. I denna uppfattning får lärarna stöd av bland annat Ogden (2003, s 11) som även han menar att beteendeproblem kan visa sig på alla dessa sätt. Han definierar beteendeproblem som ett beteende som bryter mot skolans, regler, normer och förväntningar. Detta beteende menar han hindrar all verksamhet inom skolan och även elevernas lärande och utveckling (s 14). Författaren påvisar vidare problemet i att elever med beteendeproblem har svårt att skaffa sig vänner och att behålla dem. Detta är även något som lärarna tar upp och menar är ett problem för dessa elever då det kan leda till ett utanförskap, samt ett in- eller utagerande beteende. Lärares svar finner vi även stöd för i tre av Nordahls m fl (2007) fyra huvudtyper av beteendeproblem. Författarna benämner dessa

som beteende som hindrar lärande och undervisning, utagerande beteende, social isolering och antisocialt beteende (Nordahl m fl, 2007, s 34-36).

Social isolering är inte något som lärarna i vår undersökning talar om. Med detta beteende menas att eleven känner sig ensam, deprimerad och osäker, vilket kan resultera i ett inagerande beteende. Är det så att lärare inte uppmärksammar detta i samma utsträckning som de utagerande eleverna då beteendet inte påverkar någon annan? Nordahl m fl (2007, s 35) menar att social isolering nödvändigtvis inte behöver gå ut över andra men att detta beteende nästan är lika vanligt som utagerande beteende. Beteendet är även oerhört påfrestande för den elev det gäller även fast det inte är lika tydligt för omgivningen.

Nordahl m fl (2007, s 31) menar att beteendeproblem kan ha att göra med ett misslyckande om att förena individen och miljön, vilket även lärarna är överens om. En lärare nämner att alla elever inte är gjorda för att sitta i ett klassrum och detta kan också göra att de blir utagerande. Författarna menar även att det läggs mer fokus på de utagerande eleverna och att detta beror på att de drar till sig mer uppmärksamhet. Klassons (1998, s 41) studie visar att pojkar i dubbelt så stor utsträckning visar en hög symptombelastning med avseende på stora beteendeproblem. Om en lärare måste ägna mer tid åt vissa elever på grund av deras beteendeproblem, vad kan detta då leda till för konsekvenser? Som Nordahl m fl (2007, 31) påpekar fokuseras det ofta på de elever som är utagerande och det resulterar i att de andra eleverna många gånger inte får den hjälp de behöver. Detta innebär även ett problem för läraren som inte kan vara ett lika stort stöd för alla elever.

Diagnostiserade beteendeproblem

Flertalet lärare talar om DAMP och ADHD på ett övergripande sätt, medan både Eriksson (2003) och Gillberg (2005) skiljer dessa diagnoser åt. Lärarna benämner symptomen som koncentrationssvårigheter, svårt att sitta still och anpassa sig till stor grupp, men även utagerande beteende, motoriska problem och svårt att ta information i grupp. Detta är även symptom som författarna tar upp men de placerar in dem under respektive diagnos. De flesta lärare beskriver även att elever med dessa diagnoser ofta missförstår men blir också missförstådda. Eriksson (2003, s 43) menar att de ofta ger ett intryck av att de inte förstår, fastän att man har förklarat det på deras nivå.

Ett problem enligt Ogden (2003, s 68) är att man ofta riktar uppmärksamheten åt fel håll. Istället för att fokusera på att eleven får hjälp lägger man tyngdpunkten på elevens avvikelse. Ett par lärare menar i överensstämmelse med Ogden (2003, s 68-69) att elevernas diagnoser resulterar i fler resurser, vilket kan leda till problem då det kan ske en överdiagnostisering. En lärare berättar hur orättvist hon tycker att det många gånger är då elever som uppvisar ett beteendeproblem inte får den hjälp de har rätt till bara för att de inte har någon diagnos. I Lpo 94 (1994/98, s 6) står det att man skall anpassa undervisningen efter varje elevs förutsättningar och behov. Av resultaten framkommer att undervisningen ofta inte anpassas efter elevernas behov utan efter om de har en diagnos.

Lärarens bemötande av elever med beteendeproblem

Ofta upplever vuxna beteendeproblem på ett negativt sätt, vilket kan visa sig genom att läraren blir irriterad och bekymrad (Ogden, 1991, s 19). Vi har intervjuat en lärare som beskriver detta problem då hon menar att man måste tycka om alla elever. Hon menar vidare att det är viktigt att bearbeta sig själv för att inte agera på fel sätt och för att få en väl fungerande vardag

och en god relation till alla elever. I arbetet med sig själv menar hon även att det är viktigt att man som lärare får alla elever att känna sig lika betydelsefulla.

Att ha bestämda regler och synliga konsekvenser som kan uppstå om eleven inte följer vissa regler är något som Juul (2005, s 21) tar upp som exempel på arbetssätt. Detta är även något en lärare påpekar är viktigt då eleverna måste förstå att deras handlingar kan få konsekvenser, men även för att läraren inte skall förlora sin kontroll över eleverna. Det är oerhört betydelsefullt även för eleverna att man är konsekvent. Som lärare måste man ibland vara sträng och ha vissa principer för att vardagen skall fungera. Ett annat arbetssätt som Juul (2005, s 24) talar om är att vara tydlig som person. Lärarna menar att eleverna behöver en tydlig struktur och en lärare beskriver även hur viktigt det är att gå ner på deras nivå. Detta finner vi stöd för hos Juul (2005, s 24) som även hon talar om att kommunikation fungerar bäst nära intill en person. I kommunikationen är det även betydelsefullt att som lärare förstärka och bekräfta eleven när de lyckas, vilket våra resultat visar i likhet med Juul (2005, s 24).

Enligt Goldberg (1993, s 109) innebär stämplingsteorin att för att man skall kunna förstå vad avvikelser innebär måste man ta reda på varför en person har blivit stämplad. Att stämpla någon som avvikare gör personer runt om i vårt samhälle var dag. Detta sker oftast med en enda blick och genom att personen avviker från normen blir den en utstött människa (Gatu, 2006). I våra resultat framkommer det att både lärare och elever stämplar elever runt omkring sig. Detta sker genom att lärarna till exempel inte vill ha med de elever som har beteendeproblem på utflykter, då de menar att de har dåligt inflytande på de andra eleverna. Här menar Gatu (2006) att avvikare stämplas av vad människor ger för respons på deras beteende, samt att de beteenden som är acceptabla skapas av personer som är viktiga för eleven. Lärarna beskriver att elever med beteendeproblem har svårt att skaffa sig vänner och behålla dessa just för att de är stämplade som avvikare. De övriga eleverna vill inte umgås med dessa elever och detta leder då till ett utanförskap. I Lpo 94 (1994/98, s 10) står det att alla som arbetar i skolan har en uppgift att bidra till att utveckla elevernas känsla för samhörighet och solidaritet, både inom och utanför den egna gruppen. Vidare kan man läsa att läraren skall förebygga och motverka kränkande behandling genom att uppmärksamma och vidta nödvändiga åtgärder.

Lärarens stöd i det didaktiska arbetet

För att skoldagen skall fungera för både lärare och elever är det viktigt att tänka på vissa saker. Det kan handla om att eleven har ett strukturerat schema samt att läraren klagör frågor, som eleven kan tänkas ha, i början av skoldagen (Juul, 2005, s 21-22). Flera lärare menar att eleverna behöver veta vad som skall hända under en skoldag för att känna sig trygga. Ett individuellt schema kan därför vara ett bra arbetssätt att använda sig av för både lärare och elever.

Många elever med beteendeproblem har svårt att koncentrera sig och lyssna på det budskap läraren vill få fram. Av resultatet framkommer att läraren kan underlätta för eleverna genom att ha ögonkontakt eller röra vid dem fysiskt. Detta kan styrkas av Juul (2005, s 23) som även hon talar om hur svårt dessa elever har för att ta kollektiva instruktioner.

Det talas mycket om en skola för alla och detta är även något vi tagit upp i vår undersökning. Med anledning av frågan angående grundskoleförordningens 5 kap. 5 § (se Bilaga 1) framkom det att lärarna hade delade åsikter, då de hade svårt att förhålla sig till vad som är bäst för eleven, att vara kvar i klassrummet eller inte. Ett flertal lärare påpekar vilken betydelse resurser har för dem i arbetet med elever som har beteendeproblem. De menar att de gör vad de kan utifrån de resurser de har, men att de bryter mot denna paragraf då resurserna inte är till-

räckliga. Skolan har en skyldighet att fördela resurser och detta menar lärarna kan handla om assistenter, handledning samt material som kan vara till hjälp för eleverna i deras skolarbete, till exempel daisy-spelare. Resurser kan även innebära tillgång till en specialpedagog, kompetensutveckling samt ett större stöd från föräldrarna. För att ge en likvärdig utbildning skall inte resurserna delas lika. Detta finner vi även stöd för i skollagens 1 kap. 2 § där det står att alla elever skall ges likvärdig utbildning. I Lpo 94 (1994/98, s 6) står det dock att undervisningen inte behöver utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika för att man skall uppnå en likvärdig utbildning för alla elever. Undervisningen kan därför aldrig utformas lika för alla utan måste anpassas efter varje elevs enskilda behov. En lärare hade väldigt svårt att förhålla sig till begreppet en skola för alla då hon menar att man aldrig kan ge alla elever en likvärdig utbildning. Hon talar om att det istället för en skola för alla borde finnas skolor för alla, vilket egentligen motsäger det läroplanen anger ovan.

Teveborg (2001, s 3) menar att det ställs höga krav på lärare kring deras kunskaper om elever med olika funktionshinder och vilka särskilda åtgärder som är nödvändiga för dem. Lärarna i vår undersökning beskriver att det många gånger kan vara svårt att veta hur de skall handskas med elever som har beteendeproblem och de behöver då stöd av en handledare. De påpekar hur viktigt det är för både elever och lärare att de har tillgång till handledare.

Olika metoder

ART är en metod som tar upp hur man kan arbeta med aggressiva elever. Dock var det ingen av lärarna som kände till denna metod. Däremot arbetade en lärare med relationsövningar som man kan jämföra med involveringspedagogiken. Åhs (1998) menar att genom den här metoden skapas en positiv och varm anda mellan eleverna och på skolan. Barnen blir även harmoniska och kan tackla konflikter på ett rationellt sätt. Detta är även något lärarna vill uppnå genom att använda sig av relationsövningar. Läraren menar även att hon har positiv erfarenhet av detta arbetssätt och att det passar bra för elever med beteendeproblem samt att samtalen bidragit till en bättre stämning i klassen. Denna metod bidrar till att eleverna måste reflektera över sina handlingar och eleverna får även möjlighet att uttrycka sina känslor och förklara sina beteenden.

Teveborg (2001, s 92) påtalar att det är skolans ansvar att upprätta ett åtgärdsprogram så snart som möjligt för att en elev skall få bästa möjliga utbildning. I grundskoleförordningens 5 kap. 1 § står det att om det framkommer att en elev kan ha behov av särskilda stödåtgärder är det rektorns uppgift att se till att detta utreds. De flesta lärare i vår undersökning arbetar med individuella åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd. Teveborg (2001, s 91) menar att man genom ett åtgärdsprogram skall stärka eleven och förbättra dennes utvecklingsmöjligheter. Han påvisar även betydelsen av att läraren och skolan som helhet upprättar åtgärdsprogram då de får en ökad kunskap om eleven och dess funktionshinder.

Orsaker till elevers beteendeproblem

Ogden (2003, s 41) menar att det har diskuterats mycket både inom och utanför skolan angående orsaker till varför elever utvecklar beteendeproblem. Ogden (2003, s 43) beskriver flera samverkande faktorer som kan ligga till grund för ett beteendeproblem. Författaren talar om individuella förhållanden, genetiska riskfaktorer och sociala problem såsom familj, vänner och skola. Lärarna är överrensstämmande med författaren om att dessa orsaksförklaringar kan bidra till elevers utvecklande av beteendeproblem. Vidare menar författaren att orsakerna

även kan ligga hos eleven själv men också i deras uppväxtmiljö. Detta är även något lärarna talar om då de tar upp orsaker som elevens bakgrund och hemförhållanden, då detta kan vara allt en elev bär med sig från tidigare upplevelser och erfarenheter. En lärare nämner även orsaker som dåliga lärare, föräldrarnas roll men även kemin i klassrummet mellan eleverna.

När en lärare beskrev beteendeproblem i skolan talade hon om elever som har svårt att förhålla sig till de ramar som en klassrumsmiljö styrs av. Detta kan vi finna stöd för i Ogden (1991, s 20) som menar att beteendeproblem kan orsakas av skolmiljön men även av läraren. Lärarna och författaren ger ett samstämmigt svar när det gäller orsaker till beteendeproblem. De menar att det inte alltid är eleven själv som är orsaken till dess beteendeproblem. Problemet kan även ligga i den omgivande miljön och de olika situationsfaktorer som är specifika för just den skolan. En lärare nämner som sagt lärarens kunskap som betydelse för att hantera alla elever i det pedagogiska och didaktiska arbetet. Juul (2005, s 19) menar att det är viktigt att utgå från barnet och att det i skolan är lärarens uppgift att kompensera för det barnet inte klarar av. Hon menar att detta kan göras genom att förutse, föregripa och visa vägen. Om läraren inte klarar av att anpassa verksamheten efter alla elevers förutsättningar och behov menar Ogden (1991, s 20) att detta kan vara bidragande orsaker till utvecklandet av beteendeproblem.

Eriksson (2003, s 39) menar att då elever har beteendeproblem och svårigheter med vissa moment, har de svårt att utvecklas i samma takt som andra. Detta gör att de ofta kan uppfattas som omogna och klumpiga. En av lärarna i vår undersökning påpekar att hon upplevt vissa elever med beteendeproblem som omogna och att de på grund av sin omognad inte är redo för att gå i skolan. Skolan skall enligt läroplanen (Lpo 94, 1994/98, s 6) anpassa undervisningen till varje elev. Detta är något som läraren i vår undersökning inte verkar vara medveten om då hon menar att omogna elever inte borde gå i skolan.

Relevans för läraryrket

I vårt kommande yrke kommer vi dagligen att möta elever med olika typer av beteendeproblem. Att därför ha en kunskap inom ämnet samt att ha en förståelse för dessa elever ser vi som en viktig del i läraryrket. Det är också betydelsefullt att ha en insikt i hur man på ett medvetet och reflekterande sätt kan arbeta och bemöta elever med dessa problem. Vi anser att vår undersökning har stor betydelse för oss i vårt framtida yrke som lärare. Att vi har fått kännedom om beteendeproblem och hur dessa kan visa sig gör att vi kan ha ett mer kritiskt förhållningssätt till elevers beteenden och det bemötande och arbete lärare utför i relation till eleverna.

Efter att ha genomfört denna undersökning om elever med beteendeproblem förstår vi hur oerhört viktigt det är att man som lärare är tydlig som person, men även att man sätter sig in i elevens situation. Det är även viktigt att man är medveten om att problemet inte alltid ligger hos eleven själv utan att även lärare, miljön runt omkring och sociala problem kan vara en bidragande orsak.

Fortsatt forskning

Om vi skulle gå vidare och forska mer kring detta ämne hade det varit intressant att intervjua fler lärare för att få ett bredare material. Detta skulle kunna utvidga vår undersökning och resultera i en jämförelse mellan olika skolor och kommuner. Vidare hade det varit intressant

att genomföra observationer på både lärare och elever, men även att intervjua elever och deras föräldrar. Genom att utveckla forskningen på detta sätt hade vi velat problematisera beteendeproblem ur elevens perspektiv. Att intervjua föräldrar kring elevers beteendeproblem skulle kunna utveckla undersökningen genom att se på om hemförhållanden och bakgrund kan påverka deras beteende. Genom observationer får man en inblick i hur lärare arbetar och bemöter elever med olika beteendeproblem men även hur elever beter sig i olika situationer.

Slutdiskussion

Under vår verksamhetsförlagda utbildning har vi många gånger stött på elever med olika typer av beteendeproblem. Vi har även upplevt att lärarna inte haft möjlighet att tillfredsställa alla elevers behov, vilket har resulterat i problem för både lärare och elever.

Vi anser att det hade varit intressant att prova de metoder vi redogjort för i vår undersökning för att se om de hade gett ett positivt resultat. Vi tycker det är uppseendeväckande att ingen av lärarna i vår undersökning kände till någon utarbetad metod. Lärarna arbetade däremot med andra arbetsätt för att hjälpa elever som har beteendeproblem. Vi tror att om lärarna i större utsträckning hade arbetat med metoder som har en vetenskaplig förankring, skulle detta möjligtvis leda till en bättre utbildning för eleverna.

Av våra resultat framkommer att det är viktigt att man som lärare är tydlig som person samt har en organiserad struktur för sina elever. Detta är även något vi håller med om och tycker är betydelsefullt att man är medveten om som lärare. Läraren måste utgå från varje elevs förutsättningar och behov i det didaktiska arbetet men även i bemötandet av elever. Vi tycker det är oerhört viktigt att alla elever mår bra och blir lika behandlade. Att man som lärare inte blundar för utanförskap anser vi är grundläggande för en god stämning inom skolan. Mötet med elever som har beteendeproblem kan många gånger vara tufft och påfrestande men som lärare måste man tycka om alla oavsett personlig inställning till eleven.

Samarbetet mellan lärarna på skolan har i vår undersökning inte visat sig vara så stort, däremot arbetar lärarna bra ihop i arbetslagen. Vi anser att ett ökat samarbete skulle vara positivt för både lärare och elever, vilket troligtvis skulle innebära ett större stöd för lärarna sinsemellan, men även för elevernas skolutveckling. Genom ett större samarbete och bättre dialog på skolan tror vi att man även skulle kunna fördela resurserna på ett bättre sätt. Kommunikationen mellan lärarna skulle kunna synliggöra var resurserna är till störst nytta. I dagsläget är det ofta de elever med diagnoser som får resurser, men många gånger är elever med beteendeproblem utan diagnoser i lika stort behov av stöd.

I lärarens arbete och bemötande av elever med beteendeproblem anser vi att deras viktigaste uppgift är att utgå från varje enskild individ. Det finns många orsaksförklaringar till elevers beteendeproblem men vi anser att det är viktigt att man som lärare i första hand är medveten om de problem som finns och vad man kan göra åt dem. Av våra resultat framkommer att endast en lärare ser sin egen roll som en bidragande orsak till elevers beteendeproblem. Den uppfattning vi fått genom denna undersökning är att problematiken läggs på varje enskild elev och vi tycker det är uppseendeväckande att inte fler lärare reflekterat över sin egen roll.

Vi har genom detta arbete fått en insikt i hur man som lärare på ett medvetet och reflekterande sätt kan arbeta och bemöta elever med beteendeproblem. Vi hoppas att vi kan ha nytta av denna kunskap i vårt kommande yrke som lärare men även att vi kan bidra med den i kommande arbetslag.

Referenslista

- Eriksson, M. (2003). *Fräknar på hjärnan: om udda barn och små avvikelser*. Jönköping: Bra- in Books.
- Gatu, S. (2006). *Stämplingsteori*. Hämtad 22 april, 2008, från <http://www.socionomer.se/?p=artiklar&s=read:39>
- Giddens, Anthony. (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Gillberg, C. (2005). *Ett barn i varje klass: om ADHD och DAMP*. Stockholm: Cura.
- Goldberg, T. (1993). *Narkotikan avmystifierad ett socialt perspektiv*. Stockholm: Carlssons.
- Goldstein, A-P., Glick, B., & Gibbs, J-C. (2000). *ART: aggression replacement training: en multimodal metod för att ge aggressiva barn och ungdomar sociala alternativ*. Aneby: KM.
- Johansson, B., & Svedner, P-O. (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen: Undersök- ningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Juul, Kirsten. (2005). *Barn med uppmärksamhetsstörningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Klasson, J-Å. (1998). *Lärares bedömningar av elevers psykosociala skolsituation: En studie i en mångkulturell kommun*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för specialpeda- gogik.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpo 94. (1994/98). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritids- hemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Merriam, S, B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordahl, T., Sørli, M-A., Manger, T., & Tveit, A. (2007). *Att möta beteendeproblem bland barn och ungdomar: teoretiska och praktiska perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Ogden, T. (1991). *Specialpedagogik: att förstå och hjälpa beteendestörda elever*. Lund: Stu- dentlitteratur.
- Ogden, T. (2003). *Social kompetens och problembeteende i skolan: kompetensutvecklande och problemlösande arbete*. Stockholm: Liber.
- Patel, R., & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- SFS 1994:1194. *Grundskoleförordningen, kap 5. § 1 och 5*. Hämtad 9 april, 2008, från <http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19941194.HTM>
- SFS 1985:1100. *Skollagen*. Stockholm: Allmänna förlaget.

Skr. 1996/97:112. *Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – kvalitet och likvärdighet*. Hämtad 21 april, 2008, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/51/99/e7f5b2f6.pdf>

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Teveborg, L. (2001). *Elever i behov av särskilt stöd: en bok om olika funktionshinder och skolans stödjande insatser för elever med dessa funktionshinder*. Solna: Ekelund.

Åhs, O. (1998). *Bortom bråk och hårt klimat: om att utveckla social förmåga i skola och förskola*. Stockholm: Runa.

Bilaga 1

Intervjufrågor

1. Vad är beteendeproblem i skolan för dig?
2. Kan du ge några exempel på hur det visat sig för några elever du har/haft?
3. Diagnosen ADHD/DAMP används ofta för att beteckna diagnostiserade beteendeproblem. Känner du till/eller har/haft någon elev med denna diagnos?
4. Om ja, hur visar det sig i klassrummet? Skiljer sig dessa elever från elever med andra symptom/beteendeproblem?
5. Vet du vem som fastställde diagnosen?
6. Vad utmynnade det i för åtgärder för dig/eleven?
7. Vad anser du är viktigt att tänka på i bemötandet av elever med beteendeproblem?
8. Vad menar du är speciellt viktigt att tänka på för att vara ett stöd i det didaktiska arbetet med elever som har beteendeproblem?
9. Känner du till några speciellt utarbetade metoder för att hjälpa elever med beteendeproblem? (Känner du till ART eller involveringspedagogik?)
10. Har du använt dig av några metoder?
11. Har ni några handlingsplaner på skolan för elever med beteendeproblem?
12. Hur samarbetar ni i skolan kring elever med beteendeproblem?
13. Har du någon gång upplevt att elever med beteendeproblem blivit behandlade på ett annat sätt än andra elever?
14. Hur, i så fall, har det yttrat sig?
15. Vad tror du det kan få för konsekvenser för eleven?
16. Känner du till om/eller har du själv upplevt att elever på din skola inte har kunnat vara kvar i den ordinarie klassen på grund av beteendeproblem?
17. Vad har det i så fall resulterat i?
18. I grundskoleförordningens 5 kap. 5 § står: "Särskilt stöd skall ges till elever i behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd skall i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör." Hur ser du på det i relation till elever med beteendeproblem?
19. Vad tror du att det kan finnas för orsaker till att elever har beteendeproblem?